

EXPLOATAREA MUNCII DEȚINUȚILOR CA ELEMENT AL POLITICII REPRESIVE A REGIMURILOR TOTALITARE

Simion CARP,

*doctor în drept, conferențiar universitar
rector al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*

Oleg RUSU,

*doctor în drept, conferențiar universitar al Catedrei „Drept penal”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*

Summary

The labor exploitation of detainees represents one of the repressive elements of policy of totalitarian regimes. An example of this is the Gulag system that became known as a place for political detainees and a mechanism of repression of political opposition in the Soviet Union.

The specifics of the Soviet repressive system consisted in the fact that its activity was based on secret instructions, interpretations, additions and comments, which in most cases came from organs without legislative powers. Neither simple people, nor Soviet and foreign public were not informed about the existence of a whole series of documents with directive character, which flagrantly violated the constitution and human rights. The work subordinated to the Gulag prison camps was meaningless not only under the human aspect, but economically in most of the cases. Following the labor exploitation of detainees in the prison camps died tens of thousands of people; the branches of the economy where the labor of detainees was widely used, developed extensively, maintaining the manual labor basically. Endowed with primitive work tools, people worked in exhausting physical work, all this in horror climatic conditions.

Thus the activity of the Soviet camp system left a deep stamp, not only on detainees' mentality, but largely influenced the psychology, behavior and the way of life and thinking of a large part of the population.

Secolul XX a demonstrat că totalitarismul nu doar că este incompatibil cu valorile democratice, ci este dușmanul de moarte al democrației. Un regim totalitar reprezintă antipodul unei democrații. Acest regim este unul opresiv și represiv, cu o ideologie de stat oficială, care se sprijină pe un singur partid politic, așa-numitul partid unic, în frunte cu „marele conducător”, pe o poliție secretă omniprezentă și care deține monopolul asupra economiei, culturii și informației [1].

Unul din elementele politicii represive a regimurilor totalitare este și exploatarea muncii deținuților. Un exemplu elocvent în acest sens este sistemul de lagăre de concentrare care în secolul XX a existat în multe locuri de pe glob, în multe țări și perioade de timp. Au existat lagăre de concentrare în țările colonizate sau latino-americane, pentru unele dintre populațiile locale răsculate și învinse, îndeosebi în Congo, Africa de Sud, India, Amazonia.

Potrivit enciclopediei online Wikipedia, un lagăr de concentrare

este un centru major de detenție destinat oponenților politici, străinilor, grupurilor sociale, etnice sau religioase, civililor unei zone de război critice sau unor grupuri de persoane neagreate de puterea politică a unui stat, deseori pe timp de război [2].

Primul sistem organizat și permanent de lagăre de concentrare (zise de muncă) pentru dușmanii de clasă ai poporului, discriminați în funcție de originile lor sociale, apare începând cu anul 1918 în Rusia bolșevică. Urmează de menționat că în acea perioadă, din 1920 până în 1932, Tratatul de la Versailles îi interzicea Germaniei să își antreneze armata folosind mijloace motorizate sau aeriene și să le construiască; antrenamentele aveau așadar loc în Rusia, la Kama (lângă Kazan), Lipetk și Saratov, conform tratatelor secrete dintre Germania și URSS semnate în 1919: ofițerii germani au observat atunci funcționarea poliției politice GPU (Государственное политическое управление при НКВД РСФСР) și a sistemului de lagăre sovietice. Este semnificativ faptul că, după ce Adolf Hitler a preluat puterea în Germania, această „experiență tehnică” a fost parțial folosită pentru organizarea poliției politice Gestapo și a lagărelor de concentrare naziste [2].

În acest sens, prezintă interes lozincile celor două regimuri totalitare referitoare la munca deținuților. Astfel, la intrarea în lagărul sovietic Vorkuta, la începutul anilor 1950, putea fi citită următoarea lozincă: „Munca în URSS este o chestiune de onoare, glorie, mândrie și eroism”. Spre comparație, pe panoul aflat deasupra porții lagărului de concentrare nazist Auschwitz-Birkenau, din sudul Poloniei era afișat celebrul slogan „Munca te face liber” (germ. „Arbeit macht frei”).

Expresiile „lagăr de concentrare”, „lagăr de muncă silnică” nu făceau parte din terminologia oficială a URSS. În terminologia administrativă și politică sovietică lagărele de concentrare erau numite „lagăre de muncă corecțională”.

Activitatea sistemului de lagăre sovietice a lăsat o amprentă profundă, nu doar asupra mentalității deținuților săi, ci a influențat, în mare măsură, psihologia, comportamentul și modul de viață și de a gândi al unei mari părți a populației. Anume această circumstanță necesită o studiere și o analiză profundă a fenomenului Gulag-ului și al metastazelor sale.

GULAG-ul (din rusă ГУЛАГ: „Glavnoe upravlenie ispravitelno-trudovâh lagherei”, „Administrația generală a lagărelor de muncă”) a fost o ramură a poliției interne și a serviciilor de securitate sovietice care controla sistemul penal al lagărelor de muncă silnică și al închisorilor și lagărelor de detenție și de tranzit asociate. Deoarece aceste lagăre găzduiau criminali de toate tipurile, sistemul Gulag-ului a devenit cunoscut ca un loc pentru deținuții politici și ca un mecanism de represiune a opoziției politice în Uniunea Sovietică. Chiar dacă a întemnițat milioane

de oameni, numele a devenit familiar în Occident după publicarea de către Aleksandr Soljenițan a cărții *Arhipelagul Gulag* în 1973, care făcea asemănarea dintre numeroasele lagăre împrăștiate în toată țara cu un lanț de insule. [3]

În perioada existenței GULAG-ului în orbita sa au fost atrase direct sau indirect zeci de milioane de cetățeni. Putem totuși susține că societatea sovietică avea o idee foarte vagă despre proporțiile și menirea sistemului represiv al lagărelor. Omul sovietic era deprins să considere veridic și adevărat doar ceea ce era editat la tipografie sau ceea ce se anunța la radio. Despre GULAG, după cum se știe, nu se scria și nu se vorbea. Cetățenii, în mod instinctiv, evitau să discute acest fenomen pentru a nu avea probleme. În ceea ce privește conducătorii de orice nivel, pentru ei păstrarea secretelor era considerată una din principalele obligațiuni de serviciu.

Sub aspect retrospectiv urmează de menționat că la 15 septembrie 1919, guvernul sovietic a publicat o lege care distingea două tipuri de lagăre: primul tip era o instituție penitenciară unde erau internați indivizi condamnați prin hotărâri ale justiției. Această rețea de „lagăre de muncă corecțională” pretindea să înlocuiască întemnițarea printr-o „reabilitare prin muncă”. În cadrul acestor lagăre de muncă corecțională se găseau „funcționari ai vechiului regim”, considerați inamici politici ai noului regim. Pentru ei însă, această reabilitare prin muncă era un pretext.

Al doilea tip cuprindea lagărele de concentrare. Aici se găseau adversarii regimului. „Lagărul de muncă corecțională” prevedea o înlocuire a pedepsei cu reeducarea. Iar părerea Partidului bolșevic în 1919 era că munca era principala metodă de reeducare [4].

Începând cu anul 1929, politica conducerii URSS față de lagărele de concentrare s-a modificat, acestea erau tratate de acum încolo nu ca unități administrative de reeducare a cetățenilor, ci ca obiective economice.

Astfel, ca să îndeplinească planurile stabilite, Uniunea Sovietică avea nevoie de cantități uriașe de cărbune, gaze, petrol și lemn, toate aflate în Siberia, Kazahstan și în nordul îndepărtat.

Ca o instituție a întregii Uniuni, GULAG-ul a fost organizat în mod oficial pe 25 aprilie 1930 sub numele de „ULAG” prin ordinul OGPU numărul 130/63 în conformitate cu ordinul 22/248 al Sovnarkom (Consiliul popular sovietic – n. red.) din data de 7 aprilie același an, și a fost redenumit ca „GULAG” în noiembrie.

Din data de 10 iulie 1934, închisorile, coloniile de muncă corecțională și lagărele au format un ansamblu unic, gestionat numai de GULAG.

Lagărul de concentrare avea două funcții esențiale: teroarea de masă mergând până la exterminare și exploatarea masivă a muncii forțate ca element al unei adevărate economii de război.

Specificul sistemului represiv sovietic consta în faptul că activitatea sa se baza pe instrucțiuni secrete, tâlmăciri, completări și comentarii, care în cele mai dese cazuri parveneau de la organe fără competențe legislative. Nici poporul simplu, nici publicul sovietic și cel străin nu erau informați despre existența unui șir întreg de documente cu caracter de directivă, care încălcau flagrant constituția și drepturile omului. Despre mecanismul aplicării lor știau doar executorii practicieni din justiție, anchetatorii, colaboratorii responsabili din cadrul organelor de interne și ale securității, precum și un mic cerc de activiști de partid [5].

Deseori nu erau date publicității și actele legislative oficiale. Multe decizii ale Prezidiului Sovietului Suprem al URSS care hotărâu soarta sutelor de mii de oameni aveau inscripția „publicare interzisă”. Ulterior Sovietul Miniștrilor al URSS a adoptat o hotărâre secretă care explica ordinea aplicării actului normativ, ulterior urmau ordine și instrucțiuni departamentale secrete.

În anii de după război, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS, guvernul au elaborat mai multe decrete extrem de severe și inumane care erau atât secrete, cât și publice. Legile draconice represive, care afectau toate păturile populației și toate aspectele vieții, parcă contractau societatea într-un nod strâns.

GULAG-ul acoperea cele mai pustii, dar și cele mai friguroase zone din URSS. El era împărțit în direcții principale, pe ramuri economice.

Deținuții erau atrași la lucrări în conformitate cu categoria de muncă ce le-a fost atribuită. Cei care au fost recunoscuți de către comisia medicală apti pentru muncă erau utilizați la munci în condiții obișnuite și grele. Deținuții apreciați de către comisia medicală drept apti parțial și invalizi urmau să fie atrași la munci ușoare și la deservirea lagărelor. Nu munceau doar bolnavii care se aflau în staționar și deținuții plasați în carceră. Cele mai grele munci reveneau condamnaților la muncă silnică, iar mai târziu deținuților lagărelor cu scopuri speciale [6, p. 92].

Ziua de muncă era de 10-12 ore. În conformitate cu „Instrucțiunea provizorie privind regimul deținuților în lagărele de corecție prin muncă”, introdusă prin ordinul NKVD-ului din 2 august 1939, deținuții care refuzau să muncească erau plasați în carceră, iar „violatorii frauduloși care prin acțiunile lor slăbesc disciplina de muncă în lagăr” erau trași la răspundere penală [7].

Astfel, neîndeplinirea normelor zilnice de muncă sau refuzul de a ieși la muncă se pedepsea cu carceră, tortură sau împușcare, fiind calificate ca „sabotaj” sau „contrarevoluție economică”.

Pedeapsa cu carcera putea ajunge maximum până la 15 zile, cu o rație alimentară extrem de scăzută: 300 grame de pâine, un sfert de litru de apă caldă, un sfert de litru de supă, toate însă la 3 zile. Carcera repre-

zenta o baracă, niciodată încălzită, izolată de restul lagărului.

Deținuții GULAG-ului erau atrași la construcția unor astfel de obiecte industriale cum ar fi: canaluri, centrale hidroelectrice, întreprinderi metalurgice, obiecte ale programului nuclear sovietic, căi ferate, orașe. Deținuții munceau, de asemenea, la muncile agricole, în industria extractoare și de stocare a materialului lemnos. Conform unor date, Gulag-ului îi revenea aproximativ 3% din produsul național brut [8].

O ramură importantă a economiei Gulag-ului era industria mineritului: extragerea cărbunelui, metalelor, a aurului și uraniului. Astfel, în câțiva ani după crearea GULAG-ului, aurul în țară era extras doar de către deținuți.

Munca deținuților era larg exploatată la cele mai grele și necalificate lucrări de creare a bazei productiv-industriale de construcții și întreprinderi, precum și în sectorul locativ, construcția drumurilor, comunicațiilor, uzine de producere a betonului etc.

La construcția obiectelor nucleare nu erau admiși așa-numiții deținuți politici condamnați în baza art. 58 (CP al RSFSR) pentru activitate antisovietică.

Munca deținuților nu era afișată, secretul de stat proteja tot ce era legat de ULAG. Îndeosebi, acest fapt se referea la diferite obiecte secrete legate de complexul militar-industrial, în special, de crearea armeei nucleare și a celei cu hidrogen.

Sistemul de exploatare a muncii deținuților în lagăre includea metode de stimulare a muncii și metode de sancționare. Acest fapt a cultivat o atitudine specială a deținuților față de muncă, astfel principiul dominant nu consta în rezultatul muncii, ci în dorința de a supraviețui și a evita sancțiunea. Drept urmare a unui astfel de sistem, a scăzut productivitatea muncii și a crescut prețul de cost al produsului final. În combinație cu procentul crescând al grupurilor de deținuți care nu munceau și procentul mare de staționare neproductivă a tehnicii, acești factori au făcut procesul de producere nerentabil. Însă deoarece, de cele mai dese ori, munca deținuților era exploatată în astfel de ramuri ale industriei în care liber angajații, din diferite considerente, nu doreau să muncească, un anumit rezultat în urma acestei munci totuși era [9].

Statisticile arată că între anii 1931-1932, în Gulag erau aproximativ 200 000 de deținuți în lagăre, pentru ca, în 1935, numărul acestora să ajungă la aproximativ un milion (inclusiv coloniile de muncă). După marea teroare din 1937, aproape două milioane de oameni se aflau în aceste veritabile lagăre de concentrare [10].

Fără a fi perioada în care au murit cei mai mulți prizonieri, marea teroare din anii 1937-1938 a marcat trecerea de la lagăre conduse arbitrar, în care deținuții mureau accidental, la lagăre în care oamenii erau

în mod deliberat exploatați până la moarte sau uciși pur și simplu într-o proporție mai mare decât anterior.

Pe durata celui de-Al Doilea Război Mondial, populația din GULAG-uri a scăzut dramatic, din cauza „eliberărilor” în masă. Sute de mii de deținuți au fost înrolați și trimiși direct pe linia întâi a frontului în calitate de „carne de tun”, dar asta, în principal, din cauza creșterii pierderilor în perioada anilor 1942–1943. După terminarea războiului, numărul de întemnițați în lagăre și în colonii a crescut din nou foarte rapid. Conform unor date, la 1 ianuarie 1949 în lagărele sovietice erau deținute 2 356 685 persoane, din care 1 963 679 apte de muncă. Mai mult de jumătate (55,8 %) o constituiau condamnații cu vârsta de la 17 până la 30 de ani, femeile constituiau 22,1% din numărul total [5]. Iar la începutul deceniului șase numărul deținuților a ajuns la un total de aproximativ 2,5 milioane de oameni [10].

Astfel, în a doua jumătate a anilor 1940-începutul anilor 1950, sistemul sovietic de lagăre și-a atins apogeul. Acest fapt se manifesta nu doar prin creșterea considerabilă a deținuților, ci și prin rolul economic pe care a început să-l joace GULAG-ul în anii de după război.

Urmează de menționat că în lagărele GULAG-ului, din primii ani ai existenței sale, puterea reală asupra deținuților aparținea reprezentanților lumii interlope. Autoritățile criminale, cu acordul tacit al administrației lagărelor, reglementau viața din lagăr în baza legilor nescrise ale lumii criminale. Ei ocupau posturi gospodărești, luau de la deținuți obiectele și banii, îi sileau să muncească în folosul lor, însă, ceea ce este mai grav, îi omorau fără nici un temei, iar după anul 1947 și fără a fi pedepsiți [5].

În urma exploatării muncii deținuților în lagăre au decedat zeci de mii de oameni, ramurile economiei în care era utilizată pe larg munca deținuților se dezvoltau extensiv, păstrându-și la bază munca manuală. Înzestrați cu instrumente de muncă primitive, oamenii prestau munci fizice extenuante (la tăiat și cărat bușteni, la scos cărbune din mine, la scos mine-reu de fier, la spălat aur etc.), toate acestea în condiții climaterice de groază. Hrana, îmbrăcămintea și încălțăminte mizerabile, sarcinile de producție extrem de mari îi transformau pe sărmanii oameni în cadavre vii, care, până la urmă, mureau în aceste lagăre fiind îngropați în gropi comune [4].

În minele din GULAG, norma unei persoane putea fi de 13 tone de minereu pe zi. Nerealizarea acestei cote atrăgea după sine micșorarea rației de hrană, un cerc vicios care avea de cele mai multe ori consecințe fatale, transformând prizonierul într-un om slab și epuizat, poreclit „mierlitor” „dohodeaga” (доходяга) [3].

În lagăr, mortalitatea era extrem de ridicată din cauza condițiilor de muncă extenuante, a frigului și a subalimentației. Morții erau înre-

gistrați după ce erau aduși în lagăr, iar statisticile nu-i contabilizează pe cei morți în timpul transferurilor care putea dura chiar și până la câteva luni [3].

Prizonierii erau forțați deseori să lucreze în condiții inumane. În ciuda climei aspre, ei nu erau aproape niciodată îmbrăcați și hrăniți corespunzător, nu beneficiau de îngrijire medicală, nu li se oferea nici un mijloc de combatere a lipsei de vitamine care ducea la boli de nutriție precum scorbutul. Normele extrem de mari, violența, foamea și elementele potrivnice ale naturii erau motivele principale pentru rata înaltă a mortalității din GULAG [3].

Fosta deținută Anna Stuibler-Reșița își amintește că „în unele locuri stăteam până la genunchi în apă. Dacă mergeam iarna până la lagăr, ciorapii de bumbac se lipeau de îngheț de cizmele noastre de gumă. Nu le puteam descălța decât în doi. Existau locuri unde nu puteai încărca cărbunile cu lopata decât în poziția stând în genunchi. Atât de jos era tavanul galeriei. Ne temeam de zilele în care mașina de execuție intra în revizie. Atunci trebuia să facem pe jos toate drumurile la și de la locul de muncă. Erau drumuri de nedescris. Ba ne târam în patru labe, ba ne târam pe burtă prin găuri. De multe ori rămâneam prinși undeva. După două ore ajungeam la lumină, plini de imală și mizerie. Eram de mult timp întoarsă acasă, dar aceste drumuri mă mai urmăreau ani de zile în visele mele cele mai urâte” [12].

Munca în lagărele subordonate GULAG-ului era lipsită de sens nu doar sub aspect uman, dar, în cele mai dese cazuri, și sub aspect economic. O altă fostă deținută O. Adamova-Sliozberg își amintește: „Noi săpam în solul înghețat șanțuri pentru scurgerea apelor care urmau să provină din topirea zăpezii și a gheții. Lucram la temperatura de 50 de grade frig cu târnăcoape grele. Ne străduiam să îndeplinim norma... Aceasta era o muncă foarte grea, pământul era ca cimentul. Răsuflarea ți se oprea în văzduh. Umerii și șalele dureau de încordare. Însă noi lucram cinstit. Iar primăvara, când solul s-a topit, au pus în funcțiune tractorul dotat cu utilaj pentru săparea șanțurilor, și acesta, într-o oră, a săpat un șanț la fel ca cel pe care l-au săpat șase oameni timp de două luni”. Aceasta era o pedeapsă prin muncă lipsită de sens, care era deosebit de grea și înjositoare pentru oamenii care toată viața au muncit cinstit [5].

Astfel, putem susține fără rezerve că politica represivă a regimului totalitar sovietic s-a bazat pe exploatarea nemiloasă, inumană a muncii sutelor de mii de oameni, transformați în sclavi, care lucrau până la leșin pentru a îndeplini norma de muncă și a primi cele 800 de grame de pâine pe zi.

După război a devenit evidentă criza exploatării muncii deținuților. Majoritatea întreprinderilor GULAG-ului nu îndeplineau planurile. Nivelul productivității muncii la aceste obiecte era mai scăzut cu 50%

decât media pe țară. Nu a făcut față GULAG-ul nici sarcinii de a diminua prețul de cost al producerii din lagăre [13].

Statul a continuat să mențină GULAG-ul pentru ceva vreme după moartea lui Stalin din martie 1953. Amnistia care a urmat a fost limitată la cei care fuseseră condamnați la maximum 5 ani, de aceea cea mai mare parte a condamnaților de drept comun a fost eliberată. Eliberările prizonierilor politici a început în 1954 și au devenit generale și au fost cuplate cu reabilitări în masă după denunțarea stalinismului de către Nikita Hrușciov în discursul secret de la al XX-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice din februarie 1956. În mod oficial, GULAG-ul a fost desființat prin ordinul nr. 20 al MVD (Ministerul Sovietic de Interne) din 25 ianuarie 1960.

Bibliografie

1. *Raportul Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova*, în: <http://www.timpul.md/articol/comisia-pentru-studierea-i-aprecierea-regimului-comunist-totalitar-din-republica-moldova-12814.html>.
2. *Lagăr de concentrare*, în: http://ro.wikipedia.org/wiki/Lag%C4%83r_de_concentrare.
3. *GULAG* // <http://ro.wikipedia.org/wiki/Gulag>.
4. *O istorie a GULAG-ului sovietic*, în http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/o-istorie-gulagului-sovietic.
5. Г.М. Иванова, *ГУЛАГ: государство в государстве*, în <http://you1917-91.narod.ru/ivanova.gulag.html>.
6. Г.А. Саранча, *Режим содержания заключенных в лагерях ГУЛАГа 1930 -1960 гг. на примере исправительно-трудовых лагерей Пермской области*, Пермь, 2010, 220 с.
7. *ГУЛАГ и принудительный труд*, în <http://stalinism.ru/repressii/gulag-i-prinuditelnyiy-trud.html>.
8. *Экономическая роль ГУЛАГа*, în <http://bibliotekar.ru/gulag/54.htm>.
9. *Вклад заключенных ГУЛАГа в экономику СССР. Справка*, în <http://ria.ru/society/20090415/168168878.html>.
10. *Arhipelagul GULAG: Represiunile sovietice*, în <http://www.gazeta-demaramures.ro/cauta?keywords=Gazeta+eroii+rezistentei+anticomuniste>.
11. *Amintiri ale deportaților din lagărele sovietice: Lagărul și munca*, în <http://istoriecontemporana.wordpress.com/2011/05/19/amintiri-ale-deportatilor-din-lagarele-sovietice-lagarul-si-munca>.
12. Е.А. Тимохова, «Трудовое использование заключённых в СССР (на примере строительства Куйбышевской ГЭС)», în: *Вектор науки*, 2009, nr. 6, УДК 94 (47).